

Právne aspekty ochrany archeologického kultúrneho dedičstva v Európe

Tomáš Michalík

Pre vedenie korektnej diskusie odbornej verejnosti o vhodnom prístupe k archeologickému kultúrnemu dedičstvu v ustavične sa meniacich podmienkach je nevyhnutné disponovať základnými informáciami o spôsoboch, ktoré v danej oblasti zvolili iné štáty a o dôsledkoch, ktoré ich právna úprava vyvolala v praktickej rovine. Príspevok poskytuje prehľad o súčasnom stave právnych úprav ochrany archeologického kultúrneho dedičstva vo vybraných štátoch Európy, konkrétne o zákonnej definícii predmetu ochrany, oznamovacej povinnosti nálezcú archeologického nálezu vo vzťahu k štátnemu orgánu, otázke vlastníckeho práva k predmetom archeologického kultúrneho dedičstva, náleznom a detektoroch kovov.

archeologické kultúrne dedičstvo – právo – detektory kovov – nálezné – vlastníctvo – Európa – Maltský dohovor

Legal aspects of archaeological cultural heritage protection in Europe. For the purpose of holding a proper discussion within the professional community about a suitable approach to the archaeological cultural heritage in continually changing conditions, it is necessary to have basic information about the ways which other states have chosen in the given area, as well as to be aware of the effect, which their legal regulations have had on the practical level. In an informative way, this contribution provides an overview of the current state of legal regulations pertaining to archaeological cultural heritage protection in selected European states, in particular describing the legal definition of an object under protection, the notification obligation of the finder of an archaeological find in relation to state authorities, the question of ownership rights to objects which are part of the archaeological cultural heritage and the finder's reward. The issue of legal regulation of the use of metal detectors in archaeology is presented in a detailed way.

archaeological cultural heritage – law – metal detectors – finder's reward – ownership – Europe – the Malta Convention

Úvod

Predkladaný príspevok je zameraný na porovnanie právnych úprav ochrany archeologického kultúrneho dedičstva, vyjadrených ako v zákonoch a podzákonných právnych predpisoch (vyhláškach, nariadeniach a pod.) vybraných štátov Európy, tak i v Maltskom dohovore. Kvôli aktuálnym diskusiám odbornej obce je osobitná pozornosť venovaná otázke právnej regulácie používania detektorov kovov jednotlivcami mimo povoleného archeologického výskumu.

Príspevok je skrátenou a upravenou verziou rigorózneho práce (Michalík 2008), zameranej na administratívno-právnu stránku právnej úpravy vybraných aspektov archeologického kultúrneho dedičstva.¹ Cieľovou skupinou sú v tomto prípade predovšetkým odborníci z oblasti archeológie, preto je právnická terminológia použitá len v nevyhnutnej miere, podobne preklady cudzojazyčných ustanovení právnych predpisov sú v snahe zachovať plynulosť a zrozumiteľnosť textu niekedy voľnejšie ako v odbornom právnom texte. Kvôli plynulosti textu tiež došlo k značnému zjednodušeniu formálnej stránky článku vo vzťahu k podrobnému citovaniu konkrétnych ustanovení právnych predpisov; všetky právne predpisy, z ktorých príspevok čerpá, sú uvedené na konci príspevku, v časti Právne predpisy. Údaje v práci sú aktuálne k prvej polovici r. 2008, okrem prípadu Slovenskej republiky, kde došlo k významnej novelizácii zákona v priebehu prvej polovice r. 2009 a v prípade zmeny v konkrétnom ustanovení je okrem neplatného uvedené aj novelizované znenie zákona.

¹ Práve charakter sledovaných právnych noriem je dôvodom, prečo nie je v príspevku venovaný dostatočný priestor iným témam, upravených predovšetkým predpismi iného ako správneho práva (napr. zmluvnej archeológie alebo úlohe tretieho sektoru v archeológii). Zjednodušene povedané, predmetom analýzy je vzťah štát – jednotliviec – archeologické kultúrne dedičstvo.

K pojmu archeologické kultúrne dedičstvo

*Archeologické kultúrne dedičstvo*² je slovným spojením umelým. Nie je rozšírené ako v archeologickej, tak ani v inej odbornej literatúre, pričom sa preferujú spojenia s jedným prídavným menom (napr. *kultúrne dedičstvo*, menej frekventovane *archeologické dedičstvo* a pod.). Hlavným dôvodom pre zvolenie slovného spojenia *archeologické kultúrne dedičstvo* je na jednej strane snaha o rešpektovanie skutočnosti, že hnutelné i nehnuteľné archeologické nálezy a ich kontext sú súčasťou kultúrneho dedičstva, avšak na strane druhej je potrebné vyjadriť nesporné špecifiká, ktorými sa v rámci kultúrneho dedičstva vyznačujú práve archeologické nálezy. Termín *archeologické dedičstvo* je tiež definovaný v tzv. Maltskom dohovore a spojenie *kultúrne dedičstvo* je bežne používané v bežnom, hovorovom jazyku (Bureš 2006, 92). Jediným zo sledovaných štátov, ktorý má uvedený pojem definovaný *strictu sensu* v tejto podobe, je Dánsko.

Cudzozjazyčná odborná literatúra na tému archeologického kultúrneho dedičstva, jeho ochrany, prezentácie a manažmentu poskytuje pomerne široké spektrum odborných názorov, avšak základné princípy uznáva prevažná väčšina autorov bez ohľadu na ich inklinovanie k niektorej z názorových škôl. Podľa týchto štyroch základných princíпов, ktorých pôvod treba hľadať najmä v anglickej písanej literatúre, je archeologické kultúrne dedičstvo

- definitívnym a neobnoviteľným zdrojom informácií
- verejným záujmom
- upravené právnymi predpismi
- kvôli svojmu archeologickému významu predmetom špecifickej ochrany (Carman 1996, 3; tu i ďalšia lit.)

K štyrom základným princípom je potrebné priradiť i ďalšie – napr. vlastníctvo archeologického kultúrneho dedičstva celým ľudstvom, nielen jednotlivými štátmi alebo dokonca jednotlivcami alebo potreba uchovania nehnuteľných prvkov archeologického kultúrneho dedičstva *in situ*, t.j. priamo na mieste nálezu.

Spoločnými zásadami, vyjadrenými v striktnnej či benevolentnej úprave v prakticky všetkých sledovaných štátoch, sú popri vyššie uvedených i požiadavky odbornej verejnosti na:

- vedenie zoznamu /registra/ listiny archeologických nálezísk zo strany štátu
- zabezpečenie vhodných podmienok na konzervovanie a reštaurovanie predmetov archeologického kultúrneho dedičstva
- kvalitu vykonávaných výskumov
- preferovanie nedeštruktívnych metód výskumu
- vykonávanie výskumov výlučne oprávnenými osobami
- postavenie konania, ktoré má za následok zničenie alebo poškodenie archeologického dedičstva mimo zákon
- zodpovednosť každého jednotlivca za ochranu archeologického kultúrneho dedičstva
- popularizáciu archeologického kultúrneho dedičstva primeraným spôsobom

Uvedené početné základné princípy sú na národnej (napr. Švédsko: Holm 2000, 84; Holandsko: Willems 2001, 573) i nadnárodnej úrovni (Európska asociácia archeológov, Europae Archaeologiae Consilium) dopĺňané etickými kódexmi.

V súčasnosti silnejú tlaky odbornej archeologickej obce na riešenie problémov ochrany archeologického kultúrneho dedičstva v procese územného plánovania³, resp. v rámci posudzovania vplyvov

² Obdobne manažment archeologického kultúrneho dedičstva sa najmä v anglickej literatúre označuje ako „Cultural Heritage Management“, v literatúre z USA ako „Cultural Resources Management“ (Green – Doershuk 1998 a iné) a v „kontinentálnej“ literatúre väčšinou ako „Archaeological Heritage Management“. Vo všetkých prípadoch predstavujú uvedené pojmy širokú škálu aktivít, prostredníctvom ktorých sa vykonáva správa a ochrana archeologického kultúrneho dedičstva.

³ Od 70. rokov 20. stor. možno pozorovať v jednotlivých častiach Európy zvýšené tempo výstavby veľkých a náročných stavieb. Ich charakter je determinovaný regionálnym a temporálnym prvkom. Najmä v západnej Európe bolo v 80. a 90. rokoch objavených veľa lokalít v súvislosti so stavbami diaľnic, letísk, vodných priehrad a pod.

na životné prostredie (Environmental Impact Assessment) ako prvý, avšak najdôležitejší krok k predchádzaniu situáciám, ktoré by mohli mať za následok devastáciu archeologického kultúrneho dedičstva alebo jeho jednotlivých prvkov⁴.

Z dôvodu vyvarovania sa terminologických nepresností je nevyhnutné vysporiadať sa s pojmom **právna archeológia**. Táto je súčasťou syllabov vybraných študijných predmetov alebo odborov niektorých univerzít s právnickým zameraním. Právnu archeológiou⁵ sa nazýva vedný odbor, predmetom skúmania ktorého sú hmotné právne pamiatky (*Schelle 2006*, 60). Medzi hmotné pramene podľa uvedeného príspevku patria:

- ústavné a administratívno-právne pramene (symboly vládnej a výkonnej moci – napr. koronovačné klenoty, úradné palice, meče, koruhvy a zástavy, budovy snemov a snemových zhromaždení, colnice, mincovne a pod.)
- majetkovoprávne pomery (t.j. všetko, čo označuje hranice nehnuteľností, váhy a miery a pod.)
- trestnoprávne pramene (mučiace a popravné nástroje, praniere, šibenice⁶, väznice a pod.)
- súdnoprocesné pramene (všetko, čo patrí k súdnemu konaniu, napr. budovy súdov)

Na rozdiel od právnej archeológie sa právnymi aspektmi archeológie v nasledovnom texte rozumie široký okruh vzťahov zahŕňajúci legislatívny proces, vydávanie individuálnych právnych aktov správnymi orgánmi a s tým súvisiacu aplikáciu zákonných i podzákonných právnych predpisov na vybrané aspekty v oblasti archeológie; skrátka vzťah jednotlivec – štát – archeologické kultúrne dedičstvo.

Najvýznamnejším právnym aktom Rady Európy v oblasti archeológie je **Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva Európy (revidovaný)**, podpísaný 16. januára 1992 v hlavnom meste Malty la Valletta – odtiaľ skrátený názov Maltský dohovor, resp. Dohovor z la Valletty (ďalej len *Dohovor*). Právnym základom Dohovoru bol *Dohovor o ochrane archeologického dedičstva Európy*, podpísaný 6. mája 1969 v Londýne, ktorý sa kvôli spoločenskému a ekonomickému vývoju (nové koncepcie, ciele a formy územného plánovania) stal pre pomery 90. rokov 20. stor. neaktuálnym, čo je i uvedené v preambule Dohovoru.

Dohovor nadobudol v zmysle svojho čl. 14 ods. 3 platnosť 25. mája 1995.⁷ Pre Českú republiku nadobudol Dohovor platnosť 23. septembra 2000 a pre Slovensko 1. mája 2001 (*tab. 1*).

Tento trend zasiahol strednú Európu, kde bola viac–menej úspešne podchytená povinnosť investora zabezpečiť archeologické preskúmanie tých miest, ktoré budú zasiahnuté stavebnou činnosťou. Napr. v Slovinsku bolo na 250 km novovybudovaných diaľnic objavených 81 nových sídlisk väčších rozmerov, z toho bolo 48 preskúmaných. Výsledky výskumov neznamenajú iba kvantitatívne zvýšenie počtu archeologických nálezov, ale v niektorých prípadoch boli objavené kultúry alebo kultúrne skupiny, ktoré boli predtým na území Slovinska neznáme (*Djuric 2003*, 21). Podobné úspechy boli zaznamenané aj v regióne strednej Európy. Veľké investičné akcie (v danom prípade vodné elektrárne) mali za následok preskúmanie viacerých lokalít z prekeramického neolitu v Turecku.

⁴ V prípade dôkladnej prípravy projektu predkladaného na územné rozhodnutie by sa orgány verejnej správy vyhli takému fiasku ako v prípade mesta Rím, ktoré zamýšľalo vybudovať päťposchodové parkovisko vo významnej archeologickej lokalite, proti čomu protestovali nielen občania mesta, ale aj odborná obec, a problém bol riešený až na úrovni Európskeho parlamentu (*Official Journal C021, 1998*). V Európskom parlamente bola prejednávaná i otázka etruskej nekropoly v Papulonii (*Official Journal C310, 1998*).

⁵ O skutočnosti, že „právna archeológia“ nie je pojmom používaným výlučne v poslednom období, svedčí príspevok K. Adamovej z prvej polovice 70. rokov 20. stor. (*Adamová 1971*) alebo nemecká monografia z obdobia Tretej ríše (*von Amira – von Schwerin 1943*).

⁶ V súčasnosti je venovaná zvýšená pozornosť najmä archeológii popravnísk (napr. *Sokol 2003; Michálek 2006*).

⁷ Zoznam štátov, ktoré prijali Dohovor, je uvedený v *tab. 1*. Dohovor počas stretnutia v La Vallette 16. januára 1992 podpísalo 19 štátov. Ako prvé Dohovor ratifikovalo Bulharsko (2. jún 1993), potom Maďarsko, Finsko a Malta. Do dnešného dňa Dohovor neratifikovalo 12 štátov, z toho okrem Bieloruska všetky sú členmi Rady Európy (<http://conventions.coe.int>, 01.05.2009).

Členský štát Rady Európy	Dátum podpísania	Dátum ratifikácie	Nadobudnutie účinnosti
Albánsko	6.2.2008	19.2.2008	20.8.2008
Andorra	10.3.1998	26.6.1998	27.12.1998
Arménsko	26.5.2000	17.12.2004	18.6.2005
Azerbajdžan	-	28.3.2000	29.9.2000
Belgicko	30.1.2002	-	-
Bielorusko*	-	-	-
Bosna a Hercegovina	15.10.2008	-	-
Bulharsko	16.1.1992	2.6.1993	25.5.2005
Cyprus	8.4.1998	26.4.2000	23.9.2000
Česká republika	17.12.1998	22.3.2000	23.9.2000
Čierna Hora	-	-	-
Dánsko	16.1.1992	16.11.2005	17.5.2006
Estónsko	3.5.1996	15.11.1996	16.5.1997
Fínsko	15.9.1994	15.9.1994	25.5.1995
Francúzsko	16.1.1992	10.7.1995	11.1.1996
Grécko	16.1.1992	10.7.2006	11.1.2007
Gruzínsko	17.9.1999	13.4.2000	14.10.2000
Holandsko	16.1.1992	11.6.2007	12.12.2007
Chorvátsko	2.10.2001	6.8.2004	7.2.2005
Island	-	-	-
Írsko	16.1.1992	18.3.1997	19.9.1997
Lichtenštajnsko	2.5.1996	1.7.1996	2.1.1997
Litva	26.1.1998	7.12.1999	8.6.2000
Lotyšsko	28.2.2003	29.7.2003	30.1.2004
Luxembursko	16.1.1992	-	-
bývalá republika Juhoslávie Macedónsko	6.2.2006	6.2.2006	8.7.2006
Maďarsko	16.1.1992	9.2.1993	25.5.1995
Malta	16.1.1992	24.11.1994	25.5.1995
Moldavsko	4.5.1998	21.12.2001	22.6.2002
Monako	21.10.1998	21.10.1998	22.4.1999
Nórsko	24.8.1995	20.9.1995	21.3.1996
Poľsko	16.1.1992	30.1.1996	31.7.1996
Portugalsko	16.1.1992	5.8.1998	6.2.1999
Rakúsko	-	-	-
Rumunsko	22.7.1996	20.11.1997	21.5.1998
Rusko	16.1.1992	-	-
San Marino	16.1.1992	-	-
Slovensko	30.6.1993	31.10.2000	1.5.2001
Slovinsko	15.11.1996	7.5.1999	8.11.1999
Srbsko	21.9.2007	-	-
Španielsko	16.1.1992	-	-
Švajčiarsko	16.1.1992	27.3.1996	28.9.1996
Švédsko	16.1.1992	11.10.1995	12.4.1996
Taliansko	16.1.1992	-	-
Turecko	16.1.1992	29.11.1999	30.5.2000
Ukrajina	2.7.1998	26.2.2004	27.8.2004
Vatikán**	9.2.1994	7.5.1999	8.11.1999
Veľká Británia	16.1.1992	19.9.2000	20.3.2001

Tab. 1. Maltský dohovor a členské štáty Rady Európy (<http://conventions.coe.int>, 1.5.2009).

* – kandidát na členstvo

** – pozorovateľ pri Rade Európy

Vybrané právne aspekty ochrany archeologického kultúrneho dedičstva

Definícia predmetu ochrany

Základným predpokladom každého právneho predpisu je predmet, ktorý právny predpis upravuje, resp. na ktorý sa právny predpis vzťahuje. Z legislatívno-technického hľadiska zvykne byť predmet úpravy (t.j. pre potreby tohto príspevku predmet ochrany) uvedený v úvodných ustanoveniach jednotlivých právnych predpisov.

Z formálneho hľadiska neupravujú predpisy pojmovú zložku predmetu ochrany rovnako. Preto možno hovoriť o *archeologickom náleze* (Slovensko, Česká republika), *archeologickej pamiatke* (Poľsko), *pamiatke situovanej v zemi* (*Bodendenkmal* – Rakúsko), *pamiatke alebo kultúrnej pamiatke* (spolkové krajiny v Nemecku), *archeologickom dedičstve* (Rumunsko, Maďarsko), *automaticky chránenej kultúrnej pamiatke* (Nórsko), *archeologickom kultúrnom dedičstve* (Dánsko), *súčasti archeologického dedičstva* (Francúzsko), *predmete hnutelného kultúrneho dedičstva* (Albánsko), *starobydlom náleze* (napr. Švédsko), *náleze kultúrnej hodnoty* (Estónsko), *historickom dedičstve* (Španielsko), *kultúrnom majetku* (Taliansko) a pod.

Definícia predmetu ochrany pozostáva z viacerých prvkov, resp. náležitostí, z ktorých väčšina musí byť splnená kumulatívne. Medzi tieto náležitosti patrí:

- *hnutelný alebo nehnuteľný charakter archeologického nálezu*: Obyčajne sa v zákonoch kladie dôraz na hnutelný alebo nehnuteľný charakter vecí, ktorá má byť považovaná za archeologické kultúrne dedičstvo (Poľsko, Slovensko). Pre územia s archeologickými nálezmi sa používa termín *archeologické nálezisko* (Slovensko), *archeologické územie* (Španielsko) a pod. Viaceré typy archeologických nálezísk má vo svojom nariadení definované Rumunsko (*známe a skúmané územie s archeologickým dedičstvom*, *archeologická lokalita národného záujmu*, *lokalizované územie s archeologickým dedičstvom* a *náhodne objavené územie archeologického záujmu*),
- *historická, archeologická, umelecká, vedecká alebo iná hodnota archeologického nálezu*: Aby mohol byť predmet považovaný za súčasť archeologického kultúrneho dedičstva, musí podľa zákonov niektorých štátov okrem iných náležitostí spĺňať podmienku hodnotnosti. Táto je zväčša doplnená prívlastkami ako „archeologická“,⁸ „historická“, „umelecká“, „vedecká“, „kultúrna“ a pod. (napr. Estónsko, Írsko, jednotlivé spolkové krajiny v Nemecku a pod.),
- *archeologické kultúrne dedičstvo musí pochádzať z dávnej minulosti*: Táto požiadavka predstavuje pomyselný počiatok ľudského osídlenia územia konkrétneho štátu a zvykne byť vyjadrená pojmami ako „od počiatku vývoja človeka“ (Česká republika), „z dávnych čias“ (Rumunsko) a pod. V súvislosti s časovým aspektom je relevantná i nasledujúca požiadavka,
- *určenie hornej časovej hranice*, ktorú je potrebné dosiahnuť na to, aby bol predmet považovaný za súčasť archeologického kultúrneho dedičstva: Právna úprava sa touto oprávnenou požiadavkou snaží vyhnúť príliš striktnej aplikácii zákonnej definície, ktorá vyžaduje, aby bol za archeologický nález považovaný predmet, indikujúci prítomnosť človeka až do novoveku. Hranica je zväčša určená konkrétnym rokom (Nórsko – rok 1537, prípadne 1650; Maďarsko – rok 1711), menej časté je všeobecné vymedzenie veku, ktorý musí predmet dosiahnuť, aby bol považovaný za archeologický nález, resp. pamiatka (napr. Švédsko – 100 rokov, Nórsko v prípade pamiatky národnostnej menšiny Saamov⁹ – 100 rokov, Fínsko v prípade vŕakov lodí – 100 rokov). V poslednej novele slovenského zákona (účinné od 1. júna 2009) boli z definície „archeologického nálezu“ ako „hnutelnej veci alebo nehnuteľnej veci, ktorá je dokladom o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb až do novoveku ...“ odstránené posledné tri slová (t.j. „až do novoveku“), ktoré pôsobili v interpretácii zákona máätúco,
- *archeologické kultúrne dedičstvo musí byť dokladom prítomnosti alebo činnosti človeka*:

⁸ Pojem archeologickej hodnoty nie je chápaný jednotne, niektorí autori (napr. Carver 1996) pritom delia archeologickú hodnotu na viaceré zložiek.

⁹ Saami (Laponci) v Nórsku v súčasnosti prostredníctvom Saamskeho parlamentu (*Sametinget*) disponujú rozhodovacími a konzultačnými právomocami vo vzťahu k svojmu kultúrnemu dedičstvu.

Archeológia ako veda, v systematike vied stojaca medzi prírodnými vedami a spoločenskými vedami musí nejakým spôsobom reflektovať činnosť človeka v minulosti. Púhe doklady pôsobenia výlučne prírodných činiteľov, nech sú akokoľvek významné, bez akéhokoľvek kontextu s človekom, patria do sféry prírodných vied. Je preto logické, ak v legislatívnej praxi vyvstala potreba definície archeologického nálezu s ohľadom na jeho výpovednú hodnotu vo vzťahu k človeku. Doklad prítomnosti alebo činnosti človeka obsahujú ako pojmovú náležitosť prakticky všetky študované predpisy,

- *absencia vlastníckeho práva* k archeologickému kultúrnemu dedičstvu: Niektoré zákony v legálnej definícii ako jednu z náležitostí právne relevantného považovania nálezu za predmet archeologického kultúrneho dedičstva vyžadujú skutočnosť, že k nálezu nikto nenamieta svoje vlastnícke právo, resp. toto právo nie je schopný dokázať (Švédsko, Estónsko),
- *situovanie* archeologického kultúrneho dedičstva *väčšinou pod zemou*: Z povahy veci vyplýva, že archeologické nálezy sa v prevažnej väčšine prípadov nachádzajú v zemi, takýto nález však možno objaviť i v koryte rieky, prípadne v inom prostredí. Osobitnou kapitolou sú podmorské archeologické nálezy, ktoré sú upravené takmer vo všetkých zákonoch prímorských štátov.

Niektoré krajiny považujú za archeologické kultúrne dedičstvo i také nálezy, ktoré boli vybraté z pôvodných nálezových súvislostí, a túto náležitosť upravujú i v zákone (napr. Španielsko).

Niekedy býva v zákonoch taxatívne, menej demonštratívne určené, ktoré typy predmetov sa považujú zo zákona za archeologické kultúrne dedičstvo. Tieto ustanovenia sú obsiahnuté najmä v zákonoch severských štátov (Nórsko, Švédsko, Fínsko, Dánsko), avšak v modifikovanej miere aj v Poľsku, Rumunsku alebo Francúzsku.

Jedným z diferencných kritérií môže byť i skutočnosť, či je archeologické kultúrne dedičstvo *ex lege* považované za kultúrnu pamiatku, resp. za súčasť kultúrneho dedičstva, ako tomu je v nemeckých spolkových krajinách alebo v Nórsku. Nemožno nespomenúť i rozdelenie na „významnejšie“ a „menej významné“ archeologické pamiatky (napr. Lotyšsko – archeologické pamiatky štátneho významu a archeologické pamiatky miestneho významu).

Niekedy sú osobitne definované náhodné archeologické nálezy (napr. Rumunsko) alebo konkrétne súčasť archeologického kultúrneho dedičstva (napr. Španielsko a Francúzsko – v oboch prípadoch jaskyne). Osobitne sú v niektorých predpisoch upravené „poklady“ (napr. Veľká Británia, Dánsko) a ich definície.

Maltský dohovor za predmet právnej ochrany označuje archeologické dedičstvo, ktorým podľa čl. 1 ods. 2 Dohovoru sú všetky pozostatky, objekty a všetky ostatné stopy ľudskej existencie z minulých vývojových období

- i) ktorých zachovanie a štúdium pomôžu získať poznatky o histórii ľudstva a jeho vzťahu k prírodnému prostrediu
- ii) pre ktoré sú vykopávky a iné metódy výskumu ľudstva a jeho prostredia hlavným zdrojom informácií a
- iii) ktoré sa nachádzajú v ktorejkoľvek oblasti patriacej do právomoci zmluvných strán

Čl. 1 ods. 3 Dohovoru obsahuje demonštratívny výpočet súčastí archeologického dedičstva, ako sú objekty, stavby, skupiny budov, sídelné celky, hnutelné objekty, hnutelné objekty, historické pamiatky iného druhu spoločne s prostredím, v ktorom sa nachádzajú, či už na zemi alebo pod vodou.

Podľa dôvodovej správy k Dohovoru je dôležitým nielen samotný archeologický predmet, ale každý dôkaz, akejkolvek povahy, ktorý môže vnieť svetlo do minulosti ľudstva. Kontext archeologického nálezu má minimálne taký istý význam, ako samotný nález. Predmety, vytrhnuté z ich pôvodného kontextu strácajú svoju výpovednú hodnotu. Dôvodová správa ďalej uvádza, že počas archeologických výskumov majú stopy po objektoch taký istý význam ako objekt samotný.

Notifikačná povinnosť nálezcu archeologického kultúrneho dedičstva

Notifikačná (t.j. oznamovacia) povinnosť nálezcu oznámiť nález archeologického kultúrneho dedičstva kompetentným štátnym orgánom je jednotiacim prvkom prakticky všetkých študovaných právnych predpisov.

Archeologický nález môže byť okrem archeologického výskumu odkrytý aj neúmyselne. V praxi môže vyvstať viacero situácií, kedy je nález odkrytý pri bežnej, inej ako archeologickej činnosti. Medzi najčastejšie iste patrí odkrytie nálezu počas stavebných, poľnohospodárskych alebo iných prác (napr. vyoranie nálezu), pôsobením prírodných činiteľov (napr. zosuv brehu potoka) a odkrytie nálezu náhodne, t.j. pri bežnej činnosti (napr. pri prechádzke). Situácie sa, samozrejme, môžu vyskytnúť vo vzájomných kombináciách. Aby sa takýto nález dostal na odborné spracovanie, musí byť informácia o ňom doručená odborníkovi.

Pravdepodobne najvýznamnejším rozdelením je delenie podľa časového aspektu splnenia tejto povinnosti. Niektoré štáty (Španielsko, Švédsko, Nórsko) vyžadujú bezodkladné oznámenie, iné v zákone stanovujú určitú časovú hranicu, do ktorej má byť o náleze podané oznámenie. Táto lehota môže byť relatívne kratšia (Taliansko – do 24 hodín; Česká republika, Slovensko – najneskôr druhý pracovný deň po objavení nálezu; Poľsko, Rumunsko – 3 dni; Írsko – 96 hodín) alebo dlhšia (Albánsko – 20 dní; Veľká Británia – 14 dní; Lotyšsko – 10 dní: *Šne 2000*, 104).

Notifikačná povinnosť je niekedy nahradená alebo doplnená povinnosťou nálezcovi doručiť nález kompetentnému orgánu (napr. Dánsko, Fínsko, Nórsko).

Nález možno oznámiť buď priamo príslušnému orgánu alebo prostredníctvom iného, „sprostredkujúceho“ orgánu, väčšinou obce (Česká republika), starostu obce (Poľsko) alebo policajta.

Z hľadiska kvantity administratívnoprávnej úpravy dominuje Írsko. O niečo menej byrokraticky náročný je systém vo Švédsku.

Splnením notifikačnej povinnosti vo väčšine prípadov vzniká záväzok štátu nahradiť nálezcovi náklady, spojené so splnením oznamovacej povinnosti. V prípade splnenia zákonných podmienok má nálezcovi väčšinou právo na nálezné (viac v ďalšom texte).

Maltský dohovor upravuje notifikačnú povinnosť nálezcovi iba veľmi všeobecne, konkrétne zaväzuje štáty, aby prijali také legislatívne opatrenia, ktoré budú mať za následok oznámenie nálezu archeologického kultúrneho dedičstva.

Vlastníctvo archeologického kultúrneho dedičstva

Vlastnícke právo k archeologickému kultúrnemu dedičstvu alebo jeho časti patrí v jednotlivých študovaných štátoch kontinentálnej Európy väčšinou štátu. Štát si ponecháva právo na nález minimálne vo forme predkupného práva (Švédsko – v prípade, ak nález patrí nálezcovi, avšak je vyhotovený z drahých kovov alebo nález pozostáva z minimálne dvoch predmetov, u ktorých je predpoklad, že boli pôvodne uložené spolu) alebo v povinnosti nálezcovi previesť v určitých prípadoch vlastnícke právo k archeologickému nálezu na štát. Vzhľadom na rôznorodosť právnych úprav na národnej úrovni je logické, že výlučné vlastnícke právo štátu je v niektorých krajinách modifikované.

V Nemecku vo väčšine spolkových krajín je vlastnícke právo k predmetu archeologického kultúrneho dedičstva upravené vo forme tzv. *Schatzregal*, podľa ktorého sa vlastníkom archeologického nálezu stáva spolková krajina (*Gumprecht 2003*, 35). Podmienky a predpoklady nadobudnutia vlastníckeho práva sú však v jednotlivých spolkových krajinách upravené rôzne.

Od vlastníckeho práva štátu treba odlišovať vlastnícke právo kraja alebo obce. Vhodným príkladom je Česká republika, kde archeologický nález prináleží v zásade kraju, v územnom obvode ktorého bol nájdený. V prípadoch, keď výskum realizujú organizácie obce alebo štátu, vlastníctvo k archeologickému nálezu prechádza na tieto subjekty. Obdobný princíp bol prijatý v poslednej novele zákona na Slovensku, keď sa zaviedla možnosť prevodu vlastníctva archeologického nálezu zo strany štátu na obec alebo samosprávny kraj.

Možno teda konštatovať, že v kontinentálnej Európe existujú štáty s viac (Poľsko, Slovensko (do 31. mája 2009) – v prípade týchto krajín nemôže vlastniť archeologický nález nikto iný než štát) alebo menej striktnou úpravou (Írsko, Maďarsko – štát sa prostredníctvom ministra kultúry môže vzdať vlastníckeho práva v prospech určitých subjektov), ktorá upravuje štátne vlastníctvo archeologického kultúrneho dedičstva. V severných krajinách je zo zákona určené, ktoré predmety patria štátu (napr. Nórsko – predmety vyrobené pred rokom 1537, mince vyrazené pred rokom 1650 a pred-

metry saamskeho pôvodu, ktoré sú staršie ako 100 rokov). Štát však môže vlastnícke právo k niektorým nálezom previesť na nálezcu alebo vlastníka pozemku.

Úplne odlišný prístup možno pozorovať v prípade Veľkej Británie, kde nadobúda k archeologickému nálezu vlastnícke právo vo väčšine prípadov vlastníč pozemku, na ktorom bol nález objavený. Vlastnícke právo môže prejsť na nálezcovi, ak vyhladával archeologické nálezy so súhlasom vlastníka pozemku. Presne špecifikované predmety, ktoré majú charakter pokladu (*treasure*)¹⁰, patria kráľovi, ktorý sa ich však môže vzdať.

Jedným z kritérií, ktoré možno použiť na rozdelenie štátov z hľadiska úpravy vlastníckeho práva k archeologickému nálezu je použitie špeciálneho predpisu (v prevažnej väčšine zákona o ochrane kultúrneho dedičstva) alebo ponechanie určenia vlastníctva na všeobecné právne predpisy (najmä občiansky zákonník). Typickými reprezentantmi druhej skupiny sú Francúzsko a Rakúsko.

Nálezne

Nálezne predstavuje ocenenie pre nálezcovi predmetu archeologického kultúrneho dedičstva, ktorý splní zákonné povinnosti. Medzi zákonné povinnosti obvykle patrí splnenie notifikačnej povinnosti, ponechanie tohto archeologického nálezu zákonom určený čas bez zmeny, zabezpečenie archeologického nálezu proti možnému poškodeniu a pod. Samozrejme, jednotlivé právne predpisy môžu zákonné predpoklady udelenia nálezneho modifikovať.

Toto ocenenie sa vo väčšine prípadov poskytuje v peniazoch. Zo študovaných predpisov iba v Poľsku možno za objavenie archeologického nálezu dostať i tzv. diplom. Ojedinele nie je vylúčené priznanie nálezneho vo forme časti nálezu.

Výška nálezneho (*tab. 2*) je väčšinou viazaná na hodnotu nálezu a vyjadrená zlomkom z nej. Hodnota sa určuje znaleckým posudkom (Slovensko) alebo môže byť určená príslušným štátnym alebo iným orgánom (Nórsko – kompetentné archeologické múzeum).

V niektorých štátoch nemá nálezca právo na nálezne automaticky. Vhodným príkladom je Švédsko, kde nálezne pripadne nálezcovi v prípade, ak má nález charakter nálezu, ku ktorému patrí štátu predkupné právo.

Jedným z kritérií pre určenie výšky nálezneho je materiál, z ktorého je archeologický nález vyhotovený. Často je výška nálezneho diferencovaná na základe toho, či je nález vyhotovený z drahých kovov alebo iných vzácnych materiálov (napr. jantár).

Detektory kovov v archeológii

Detektor kovov môže byť definovaný ako prístroj, ktorý umožní bezkontaktným spôsobom identifikovať prítomnosť kovového predmetu pod povrchom terénu. Použitie detektoru kovov odborníkom – archeológom pri archeologickom výskume alebo prieskume je vysoko efektívnym spôsobom získavania poznatkov.

Problematickým sa javí neoprávnené používanie detektoru kovov osobami, ktoré využívajú detektory kovov pri nelegálnom vyhľadávaní kovových archeologických nálezov. Ešte väčší problém vy-

¹⁰ Princíp tzv. „Treasure Trove“, ktorý u predmetov zo zlata a striebra, ktoré boli do zeme ukryté s úmyslom ich opätovného neskoršieho vyzdvihnutia, avšak u ktorých nie je známy vlastníč, predpokladá vlastníctvo panovníka. Táto stará právna doktrína je prvým právom, ktoré bolo z dôvodu ochrany starobylých predmetov na území dnešnej Veľkej Británie prijaté (*Cooper et al. eds. 1995*).

Obdobnú právnú konštrukciu možno nájsť i v stredovekom dánskom práve. Už v r. 1241 bolo prijaté tzv. Jutské právo ako dôsledok nariadenia kráľa Valdemara II., ktoré obsahuje najstaršiu normu pre zaobchádzanie s nálezom. Takýto nález mal povahu pokladu a nazýval sa „danefae“, t.j. „majetok mŕtveho Dána“. Norma znela nasledovne: „Ak sa nájde v mohyle alebo pri orbe zlato alebo striebro, toto patrí kráľovi.“ V r. 1683 bolo toto nariadenie potvrdené kráľom Kristiánom V. („Zlato a striebro nájdené v mohyle, vyorané alebo inak nájdené, ku ktorému sa nikto nehlási a ktoré sa nazýva danefae, patrí kráľovi a nikomu inému.“). O vyše 50 rokov potvrdil nárok koruny na danefae svojim dekrétom kráľ Kristián VI. V r. 1752 bol rozsah danefae tzv. plagátom Frederika V. rozšírený i na staré mince, pričom po prvý krát bola za nález prislúbená odmena (*Szpanowski 2000, 114*).

Štát	Výška nálezného (z hodnoty nález)		Poznámky
	vzácnny materiál	bežný materiál	
Albánsko	určuje osobitná komisia		
Česká republika	max. 100 % *	max. 10 %	* – z hodnoty materiálu
Fínsko	min. 125 %		+ možnosť priznania zvláštnej odmeny nálezcovi
Francúzsko	dohodou / znaleckým posudkom		
Írsko	určuje riaditeľ Národného múzea		
Nemecko	väčšinou "primeraná" *		* - v závislosti od spolkovej krajiny
Nórsko	min. 110 %	"primeraná"	rozdelenie medzi nálezcú a vlastníka pozemku
Poľsko	max. 25-, resp. 30-násobok mzdy*		* - určuje sa z priemernej mzdy v národnom hospodárstve; namiesto peňažnej odmeny možno udeliť i diplom
Rakúsko	100 %		rozdelenie rovným dielom medzi nálezcú a vlastníka pozemku
Rumunsko	max. 30 %*		* + 15 %, ak je nález výnimočnej hodnoty
Slovensko ¹	max. 100 % *		* - z hodnoty nález
Španielsko	50%		rozdelenie medzi nálezcú a vlastníka pozemku
Švédsko	min. 112,5 %	"primeraná"	nálezne sa prisudzuje iba za nálezy, na ktoré má štát predkupné právo; špeciálna odmena za „starobylý nález“
Taliansko	max. 25 %		20 % predpokladanej hodnoty nálezú môže byť vyplatené v procese oceňovania nálezú ako „záloha“
Veľká Británia	max. vo výške trhovej hodnoty nálezú		úplne odlišná koncepcia úpravy a chápania nálezného ako v kontinentálnom práve

Tab. 2. Nálezne vo vybraných štátoch Európy.

¹ Do 31. mája 2009 sa výška nálezného na Slovensku posudzovala v dvoch rovinách. Ak bol nález vyhotovený z drahých kovov alebo z iných cenných materiálov, výška nálezného predstavovala 100 % hodnoty materiálu. Ak bol nález vyhotovený z iného materiálu, výška nálezného predstavovala 20 % hodnoty nálezú.

vstane v prípade predaja kovových archeologických nálezov na ilegálnom trhu so starožitnosťami bez toho, aby nález, často nesmiernej hodnoty, mal k dispozícii odborník.

Nelegálni hľadači v posledných dvoch dekádach spôsobili prakticky nepredstaviteľné škody na prakticky všetkých druhoch archeologických lokalít. Rozsah škody možno ilustrovať na nespočetných záberoch jám, ktoré zostali na archeologických lokalitách ako výsledok činnosti nelegálnych hľadačov. Do súkromných rúk sa tak nelegálne dostali hromadné i ojedinelé nálezy mincí, zbraní, nástrojov, šperkov, nádob a pod. Veľa nálezov bolo vyhotovených z drahých kovov a všetky nálezy mali veľký význam pri poznávaní najstaršej histórie regiónu. Napriek medializácii nelegálnych hľadačov neubúda, naopak, vo viacerých štátoch majú svoje aktivity prezentované i na internete.

Z tohto dôvodu práve otázka používania detektorov kovov fyzickými osobami pri nie odbornej činnosti je predmetom nezriedka vášnivých diskusií nielen na Slovensku alebo v Českej republike, resp. na národných úrovniach, ale i v Európskej komisii.¹¹ Jednotlivé krajiny používajú v boji proti nelegálnym hľadačom rozdielne spôsoby¹² a dosahujú rozdielne výsledky.

¹¹ Voľný preklad otázky poslankyne Karin Junker na Európsku komisiu zo dňa 17.11.2003: „Použitie detektorov kovov v oblasti archeológie, odborníkmi pokladané za kontroverzné, je v jednotlivých členských štátoch Európskej

V európskych štátoch sa postoj k vlastníkom detektorov kovov diferencuje o. i. na základe ústavnoprávných tradícií, resp. vzťahu štát – občan. Je preto logické, keď na jednej strane pomyselnej barikády bude stáť Veľká Británia a na druhej štáty s menej liberálnym prístupom k súkromnému vlastníctvu.

Právna úprava problematiky vyhľadávania archeologických nálezov neoprávnenými osobami (t.j. nie archeológmi) pomocou detektoru kovov v prevažnej väčšine štátov vychádza z povolovacieho princípu. Vo väčšine štátov je vyhľadávanie archeologických nálezov pomocou detektoru kovov zakázané. V prípade, že jednotlivec nemá povolenie kompetentného štátneho orgánu, je takéto konanie priestupkom alebo trestným činom. Sankciou za porušenie právnej povinnosti je väčšinou pokuta, menej často trest odňatia slobody alebo prepadnutia nálezov a detektoru kovov v prospech štátu.

V prípade povolenia na vyhľadávanie archeologických nálezov pomocou detektoru kovov je samozrejmom súčasťou hľadáčskych aktivít súhlas vlastníka pozemku, na ktorom má prebiehať vyhľadávanie.

V súvislosti s detektormi kovov je zaujímavou skutočnosť, že v niektorých krajinách (napr. Švédsko, viac v nasledovnom texte) je nezákonná samotná držba detektoru kovov, minimálne na vymedzených územiach.

V **rumunskej** zákonnej a podzákonnej právnej úprave sa špeciálny režim uplatní už pri nadobúdaní detektorov kovov do osobného vlastníctva, keď právna úprava vyžaduje od fyzických aj právnických osôb, ktoré majú v úmysle vlastníť detektor kovov alebo s detektormi kovov obchodovať, získanie povolenia od miestneho policajného inšpektorátu alebo od Generálneho riaditeľstva polície v Bukurešti a povinnú registráciu u týchto orgánov.

Táto povinnosť neplatí pre detektory pre potreby Ministerstva obrany, Ministerstva vnútra, Rumunskej informačnej služby a Služby ochrany a bezpečnosti.

Špecializovaným licencovaným odborníkom, registrovaným v Archeologickom registri, je pred podaním žiadosti vydané potvrdenie Ministerstva kultúry a náboženských vecí.

Vstup s detektorom kovov a jeho používanie je v archeologických lokalitách, najmä na územiach archeologického záujmu a lokalizovaných územiach s archeologickým dedičstvom, podmienené povolením, vydaným Ministerstvom kultúry a náboženských vecí.

únie upravené rozdielne. Vstupom ďalších 10 krajín v máji 2004 sa rozdiely iba prehĺbia. V niektorých (v ďalšom texte sa členskými štátmi myslí „starých“ 15, t.j. pred tzv. Veľkým rozšírením Európskej únie v r. 2004 – pozn. TM) členských štátoch je samotné vlastníctvo niektorých druhov detekčných zariadení priestupkom, zatiaľ čo v iných nie, čo vedie u jednotlivých členských štátov k rozdielnej právnej situácii. Aké sú rozdielne pravidlá v členských štátoch? Má Spoločenstvo v tejto oblasti nejaké spoločné právne predpisy? Ak nie, necíti Komisia potrebu, berúc do úvahy princíp subsidiarity, stanoviť pravidlá s cieľom prostriedkami európskeho práva harmonizovať pravidlá jednotlivých členských štátov? Ak nie, prečo?“ (*Official Journal C78E, 2004, s. 275*).

Voľný preklad odpovede p. Reding v mene Komisie na uvedenú otázku zo dňa 22.12.2003: „Komisia nie je kompetentná posudzovať použitie detektorov kovov v oblasti archeológie. V prípade záujmu o informáciu, týkajúcu sa použitia týchto zariadení v jednotlivých členských štátoch, sa môže pani poslankyňa obrátiť priamo na príslušné správne orgány na národnej úrovni. Na úrovni Spoločenstva Zmluva o založení Európskeho spoločenstva neposkytuje žiaden právny základ pre prijatie pravidiel o používaní detektorov kovov v oblasti archeológie. Z tohto dôvodu Komisia nezamýšľa zaoberať sa a/alebo navrhnúť na európskej úrovni predpisy, regulujúce túto oblasť činnosti. Článok 151 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva oprávňuje Spoločenstvo podporovať spoluprácu medzi členskými štátmi v oblasti kultúry, avšak výslovne nepripúšťa harmonizáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.“ (*Official Journal C78E, 2004, s. 276*).

¹² Ako vhodný príklad kooperácie štátnych orgánov na úseku starostlivosti o pamiatky so silovými zložkami štátu, ktoré priniesla prvé výsledky, možno uviesť Poľsko, kde Stredisko pre výskum a dokumentáciu pamiatok (Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków) v spolupráci s Kriminalistickým odborom Hlavného veliteľstva polície (Biuro Kryminalne Komendy Glównej Policji) pripravilo sériu školení pre policajtov z oblasti archeológie, metódy ochrany pamiatok a pamiatkového práva. Spoločne s krajskými konzervátormi (*wojewódzki konserwator zabytków*) Stredisko pripravuje mapy archeologických lokalít, ohrozených rabovaním, ktoré budú k dispozícii policajtom v okresoch i obciach. Jednou z činností je i sledovanie internetových aukčných portálov, na ktorých sú ponúkané archeologické artefakty. Stredisko pri tejto aktivite spolupracuje s Útvárom pre boj s kriminalitou vo veciach národného dedičstva (Krajowy Zespół do Walki z Przestępczością Przeziwku Dziedzictwu Narodowemu), ktorý je zaradený do Hlavného veliteľstva polície (*Krajowy 2007, 11–12*).

Nariadenie upravuje postih za vstup s detektorom kovov a jeho použitie v archeologickej lokalite bez predchádzajúceho súhlasu. Za tento trestný čin, ako i za pokus o trestný čin môže byť uložená sankcia zhabania detektoru, ako i trest odňatia slobody v trvaní od 1 do 5 rokov.

Trestným činom nie je len vstup na archeologickú lokalitu a používanie detektoru kovov na nej, ale i nepovolený predaj, resp. obchodovanie s detektormi kovov, pričom nedovoleným je tento trestný čin i vo fáze pokusu.

Podľa nariadenia je nelegálna (t.j. bez povolenia alebo potvrdenia) držba detektoru kovov prieskupkom, ktorý môže byť sankcionovaný pokutou vo výške 25 000 až 75 000 lei a zhabaním detektoru kovov.

Podobným spôsobom upravuje akékoľvek vyhľadávanie alebo výkopy v archeologickej lokalite neoprávnenou fyzickou alebo právnickou osobou zákon, podľa ktorého môže byť za takéto protiprávne konanie uložený trest odňatia slobody v dĺžke trvania od 5 mesiacov do 5 rokov.

Francúzsky zákon z 18. decembra 1989, upravujúci vyslovene používanie detektorov kovov a jeho vykonávací dekrét zakazujú používanie detektorov pre účely vyhľadávania archeologických nálezov bez súhlasu prefekta. Z dikcie zákona teda vyplýva, že používanie detektoru kovov nie je vylúčené. Prefekt je oprávnený autorizovať žiadosť (v ktorej musí byť uvedené, čo hľadač zamýšľa spraviť s prípadným archeologickým nálezom), ktorú je potrebné zaslať na miestne príslušný Úrad pre kultúrne záležitosti. Súčasťou žiadosti je uvedenie identity žiadateľa, jeho príslušnosť a odborné skúsenosti, ako i lokalizácia, charakter náleziska a predpokladaná dĺžka prospekcie. Obligatornú súčasťou povolenia prefekta v prípade výkonu prospekcie na inom ako vlastnom mieste je súhlas majiteľa pozemku.

Nevyhnutnou a neoddeliteľnou súčasťou každého detektoru kovov je upozornenie o zákaze jeho neoprávneného používania, o možných sankciách a dôvodoch, pre ktoré bola prijatá táto legislatíva.

Počas povoleného archeologického výskumu, pri ktorom je použitý detektor kovov, je oprávnená osoba povinná v prípade detekcie kovového artefaktu zapustiť na mieste nálezu sondu z dôvodu vybratia archeologického nálezov z nálezových súvislostí (www.archeodroit.net, 14.05.2008).

V **Nemecku** platí pre každú spolkovú krajinu osobitná právna úprava. Napriek iba marginálnej úprave používania detektorov kovov je ich spoločným menovateľom povoloovací princíp, t.j. na používanie detektoru kovov v archeológii sa vyžaduje povolenie príslušného štátneho orgánu. Spolok nemeckých krajinových archeológov dokonca ustanovil osobitnú komisiu pre nelegálne vykopávky a detektory kovov (Kommission „Raubgrabungen und Metallsuchgeräte“; www.landesarchaeologen.de, 22.06.2008).

Obdobne v **Rakúsku** sa používanie detektorov kovov sa riadi povolovacím princípom. Podľa zákona výskumy, následkom ktorých je premiestnená zem (vykopávky) a iné výskumy, cieľom ktorých je objavenie a preskúmanie archeologických nálezov môžu byť vykonávané výlučne s povolením Spolkového pamiatkového úradu. Toto povolenie môže byť udelené fyzickej osobe, ktorá dosiahla vzdelanie v príslušnom odbore. Na udelenie povolenia nie je právny nárok. Zákon pomerne striktné upravuje podrobnosti tohto povolenia (napr. konkrétny účel výskumu, priestorové obmedzenie použitia a pod.).

Podľa zákona je takéto povolenie potrebné pre použitie prístrojov na vyhľadávanie kovov (*Metallsuchgeräten*) alebo podobných prístrojov na preskúmanie pôdy (*Bodensuchgeräten*), ibaže by šlo o konanie smerujúce k odvráteniu náhleho ohrozenia života, zdravia alebo majetku.

Kto úmyselne používa niektorý z vyššie popísaných prístrojov v rozpore so zákonom, spácha priestupok, pokiaľ jeho konanie nemá znaky trestného činu. Za priestupok môže byť udelená pokuta až do výšky 70 000 schillingov.¹³

Modifikovaný povoloovací princíp sa uplatňuje i v **Poľsku**, kde zákon síce výslovne nezakazuje používanie detektorov kovov, avšak toto viaže na povolenie krajského konzervátora (*wojewodski konserwator zabytków*), keď uvedená norma stanovuje takéto povolenie na vyhľadávanie ukrytých

¹³ V rakúskom zákone ostalo nezmenené ustanovenie upravujúce výšku sankcie po prechode na euro. V súčasnosti uvedená výška pokuty predstavuje vyše 5000 €.

alebo opustených hnuiteľných pamiatok, najmä archeologických, pri využití všetkých druhov elektronických a technických zariadení alebo potápačského výstroja. V poľských pobrežných oblastiach takéto povolenie vydáva riaditeľ miestneho morského úradu so súhlasom krajského konzervátora.

Povolenie krajského konzervátora je potrebné i v prípade vyhľadávania ukrytých alebo opustených hnuiteľných pamiatok, najmä archeologických s použitím akéhokoľvek druhu elektronických alebo technických zariadení, ako aj potápačského výstroja.

V prípade vyhľadávania archeologických predmetov za použitia technických alebo elektronických prístrojov alebo potápačskej výbavy bez povolenia alebo v rozpore s podmienkami povolenia toto konanie môže byť kvalifikované v zmysle zákona ako trestný čin a sankcionované pokutou, trestom odňatia slobody alebo obmedzením osobnej slobody.

V súvislosti s uvedeným trestným činom možno zhabať prístroje a predmety, ktoré slúžili alebo mohli byť použité pri protiprávnom konaní, aj keď nie sú vo vlastníctve držiteľa. Zhabať možno tiež predmety, pochádzajúce z trestného činu.

Slovenský zákon zakazuje nepovolené výskumy a výkopy na kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach, archeologických nálezoch a archeologických náleziskách, ako aj nepovolený zber a premiestňovanie hnuiteľných nálezov, ich neoprávnenú držbu alebo ich vyhľadávanie pomocou detekčných zariadení.

Akéhokoľvek vyhľadávanie a zber hnuiteľných archeologických nálezov na povrchu zeme, v zemi alebo pod vodou je v zmysle slovenského zákona archeologickým výskumom. Podľa zákona archeologický výskum je oprávnený vykonávať iba Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied. Iná právnická osoba je oprávnená vykonávať archeologický výskum výlučne na základe oprávnenia, vydaného Ministerstvom kultúry SR. Povrchový zber a nedeštruktívna prospekcia oprávnenými právnickými osobami sa s účinnosťou od 1. júna 2009 nepovažujú za nepovolený výskum.

Nepovolené vykonávanie výkopov a výskumov na kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach alebo archeologických náleziskách, vyhľadávanie archeologických nálezov a vykonávanie ich zberu je v zmysle zákona skutkovou podstatou priestupku, za ktorý môže príslušný krajský pamiatkový úrad uložiť pokutu, ktorá bola poslednou novelou zákona navýšená až do výšky 200 000 €.

Okrem predpisov správneho práva je nepovolené vyhľadávanie archeologických nálezov regulované aj predpismi trestného práva. „Kto bez povolenia vykonáva archeologický výskum alebo výkopy na území s archeologickými nálezmi, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok“ – citovaná veta je základnou skutkovou podstatou trestného činu poškodzovania a znehodnocovania kultúrneho dedičstva podľa § 249 Trestného zákona. Kvalifikované skutkové podstaty predstavujú spáchanie trestného činu závažnejším spôsobom konania alebo z osobitného motívu, prisvojenie si vecí, ktorá je archeologickým nálezom a spôsobenie týmto väčšej škody, prisvojenie si vecí, ktorá je archeologickým nálezom a spôsobenie tým značnej škody alebo škody veľkého rozsahu, spáchanie trestného činu ako člen nebezpečného zoskupenia alebo za krízovej situácie.

Albánsky zákon zakazuje výkopy archeologického charakteru a použitie detektorov kovov neoprávnenými osobami. Porušenie tejto normy je v zmysle zákona priestupkom, za ktorý je možné uložiť pokutu vo výške 50 000 – 500 000 albánskych lekov. V súvislosti s pokutami je nezvyklou normou čl. 50 ods. 3 zákona, podľa ktorého sa výška pokuty rozdelí v pomere 50 : 50 v prospech štátu a inštitúcie, právne zodpovednej za objekt.

V súlade s príslušným ustanovením zákona sú archeologické prieskumy a výskumy na celom území Albánska povolené výlučne albánskemu štátu.

Slovensko sa vo svojej novej právnej úprave (zákon z r. 2008) používania detektorov kovov v archeológii inšpirovalo francúzskym modelom. Detektor kovov môže byť na vyhľadávanie archeologických nálezov použitý výlučne so súhlasom kompetentného štátneho orgánu a aj to s podmienkou zabezpečenia tohto použitia osobou, ktorá môže vykonávať archeologický výskum. Pre predajcov detektorov kovov stanovuje zákon povinnosť oboznámiť kupujúcich so skutočnosťou, že použitie detektoru na vyhľadávanie archeologických nálezov je zakázané.

V prípade porušenia uvedených povinností môže byť priestupcom uložená pokuta až do výšky 40 000 €, ako i zhabanie detektoru.

Nórsky zákon neobsahuje o použití detektorov kovov jednotlivcami mimo povoleného archeologického výskumu žiadnu zmienku. Zakázané je však akékoľvek narušenie automaticky chránenej kultúrnej pamiatky, kam patria o.i. všetky archeologické lokality, ktoré pochádzajú spred r. 1537. Používanie detektoru kovov mimo známych archeologických nálezísk teda nie je protiprávnym konaním, avšak uvedená právna úprava umožňuje vyhľadávať archeologické nálezy výlučne na archeologicky marginálnych územiach.¹⁴

Vo **Švédsku** je používanie detektorov kovov dovolené iba pre vojenské účely na vyhľadávanie vecí, ktoré nemajú charakter starobylého nálezu a v prípade oprávneného použitia štátneho orgánu, tiež na vyhľadávanie vecí, ktoré nemajú charakter starobylého nálezu.

Zákon tiež zakazuje mať detektor kovov v držbe na starobylých pamiatkach a náleziskách, okrem verejne prístupných ciest, ktoré vedú cez takéto lokality.

Zákazy sa nevzťahujú na oprávnené použitie Národnou radou pre dedičstvo, ktorá je švédskym štátnym orgánom pre kultúrne dedičstvo a pre výskumy starobylých pamiatok a nálezísk alebo miest, na ktorých boli objavené starobylé nálezy, pokiaľ tieto boli povolené orgánmi miestnej štátnej správy a nie sú vykonávané Národnou radou pre dedičstvo.

V prípade odôvodnenej potreby môže miestny orgán štátnej správy udeliť súhlas pre držbu a používanie detektorov kovov aj v iných prípadoch.

Nedodržavanie uvedených ustanovení zákona je priestupkom a môže byť sankcionované pokutou alebo trestom odňatia slobody v trvaní do 6 mesiacov. V prípade, že priestupca spáchal závažný priestupok, môže sa dĺžka trestu odňatia slobody predĺžiť až na 4 roky.

Zákon umožňuje zhabanie detektoru kovov, použitého pri páchaní priestupku, pokiaľ takéto konanie nie je zrejme neodôvodnené. Iné zariadenie, použité pri páchaní priestupku, alebo jemu podobné v porovnateľnej hodnote môže byť zhabané, ak je takýto postup potrebný pri predchádzaní priestupku alebo ak je takýto postup odôvodnený.

Na druhej strane vo **Veľkej Británii** je vyhľadávanie archeologických nálezov pomocou detektoru kovov pomerne bežnou záležitosťou a pre niektorých jednotlivcov dokonca spôsobom obživy.¹⁵ V súvislosti s liberálnou úpravou vyhľadávania archeologických nálezov detektorom kovov nie je prekvapujúce, že vo Veľkej Británii existuje niekoľko oficiálne zaregistrovaných združení hľadačov. Vzhľadom na enormné rozmery vyhľadávania pomocou detektoru kovov vo Veľkej Británii sa pre túto činnosť položartom vžilo pomenovanie „anglická choroba.“ Na internete možno nájsť viacero špecializovaných stránok, z ktorých niektoré dokonca poskytujú základné právne poradenstvo v oblasti vyhľadávania archeologických nálezov pomocou detektorov kovov.¹⁶

Základným právnym predpisom, ktorý v Anglicku, Walese a Severnom Írsku upravuje otázku vyhľadávania archeologických, resp. historických artefaktov pomocou detektoru kovov, je tzv. Zákon o pokladoch (*Treasure Act 1996*), na ktorý naväzuje Nariadenie o pokladoch č. 2666 (*Treasure Designation/ Order 2002*) a ktorý je relevantný najmä pri určovaní vlastníckeho práva k nálezu. Ako vyplýva z uvedeného, zákon sa nevzťahuje na územie Škótska. Obmedzenia využívania detektoru

¹⁴ Napr. múzeum v Stavangeri spolupracuje s miestnym hľadačským klubom Rygene Detektorklubb (za informáciu ďakujem Olle Hemdorffovi).

¹⁵ V novembri 1992 objavil hľadač Eric Lawes pri obci Hoxne v grófstve Suffolk poklad približne 15 000 zlatých a strieborných rímskych mincí a asi 200 iných strieborných artefaktov a šperkov, pochádzajúcich z konca 4. a začiatku 5. storočia. Za nález bolo vyplatených 1,75 milióna £, ktoré boli rozdelené rovným dielom medzi nálezcu a vlastníka pozemku, na ktorom sa poklad našiel.

V septembri 1985 hľadač Ted Seaton neďaleko hradu Middleham v grófstve North Yorkshire objavil tzv. Middlehamský šperk, ktorý predstavuje súčasť gotického relikviára v tvare kosoštvorca, vyrobenú zo zlata, na ktorej je osadený veľký zafir. Po posúdení, že tento predmet nie je pokladom, bol Middlehamský šperk predaný na aukcii Sotheby's v r. 1986 za 1,3 milióna £, pričom sa predpokladalo, že kupcom bol vysokopostavený člen kráľovskej rodiny. Neskôr bol šperk predaný na aukcii za 2,5 mil. £, kupcom bolo v tomto prípade Yorkshirské múzeum, kde je šperk deponovaný dodnes (www.detecting.co.uk, 18.05.2008).

¹⁶ Napr. <http://www.ncmd.co.uk/>, <http://www.ukdetectornet.co.uk/>, <http://www.garysdetecting.co.uk/>, a pod.

kovov sú stanovené v čl. 42 Zákona o starobyľých pamiatkach a archeologických náleziskách (*Ancient Monuments & Archaeological Areas Act 1979*).

Detektor kovov je v britskom zákone definovaný ako každé zariadenie, určené alebo používané pre vyhľadávanie alebo lokalizovanie kovov alebo minerálov pod zemou.

Pre nadobúdanie detektorov kovov do vlastníctva neplatia prakticky žiadne špeciálne predpisy. Majiteľ detektoru kovov môže so súhlasom vlastníka pozemku (v prípade pôdy v súkromnom vlastníctve) alebo príslušného štátneho orgánu (v prípade pôdy v správe štátu) vyhľadávať archeologické nálezy takmer na celom území štátu. Výnimky platia v prípade chránených miest, t.j. zapísaných starobyľých pamiatok (Scheduled Ancient Monuments) a v miestach označených ako „územie archeologického významu“ (Area of Archaeological Importance), pričom niektoré grófstva majú vlastné predpisy, zakazujúce používanie detektorov kovov na ich území.

V prípade používania detektoru kovov na chránených miestach bez písomného súhlasu štátneho sekretára je takáto osoba páchatelom priestupku. Sankciou v tomto prípade je pokuta vo výške max. 200 £. Písomný súhlas štátneho sekretára môže byť daný s uvedením podmienok použitia alebo bez nich.

V prípade podozrenia z priestupku znáša dôkazné bremeno podozrivý, ktorý musí dokázať, že na chránených miestach používal detektor kovov za iným účelom ako vyhľadávanie archeologických alebo historických nálezov.

Nálezca je povinný splniť si notifikačnú povinnosť, t.j. oznámiť nález v lehote 14 dní odo dňa nálezu kompetentnému úradníkovi – koronerovi. V prípade nespĺnenia tejto povinnosti môže byť nálezcovi udelená sankcia – trest odňatia slobody najviac na tri mesiace alebo pokutu najviac do výšky 5000 £, alebo oboje.

V koronerských obvodoch zvyknú byť uzavreté miestne dohody koronerov so styčnými úradníkmi pre nálezy (Finds Liaison Officer)¹⁷, miestnymi vládnymi úradníkmi pre záležitosti archeológie a miestnymi alebo národnými múzeami. Nálezcovi je následne vystavené potvrdenie o prevzatí nálezu, v ktorom je o.i. vyzvaný na čo najpresnejšie určenie polohy, z ktorej bol nález získaný.

V priebehu konania musí byť upovedomený miestny Úrad pre zaznamenávanie lokalít a pamiatok (Sites and Monuments Record Office), ktorý môže v prípade potreby iniciovať archeologický výskum na mieste, kde bol nález nájdený.

Ďalší postup závisí od skutočnosti, či nález je „pokladom“ v zmysle zákona.

V 1. článku zákona z roku 1996 a 3. článku nariadenia je definovaný pojem „poklad“, ktorý je pozitívne vymedzený nasledovne:

1. každý predmet, v čase nálezu starší ako 300 rokov, ktorý
 - a) nie je mincou (podľa čl. 3 ods. 2 zákona sa „mincou“ rozumie akýkoľvek kovový „token“ (t.j. platidlo v širšom slova zmysle), ktorý bol alebo sa dá dôvodne predpokladať, že bol používaný alebo zamýšľaný použiť ako peniaz), ale ktorý obsahuje kov, z ktorého aspoň 10 % hmotnosti je drahým kovom (t.j. zlato alebo striebro)
 - b) je jedným z najmenej dvoch mincí, pochádzajúcich z toho istého nálezového celku, ktorý je najmenej 300 rokov starý a obsahuje drahý kov
 - c) je jedným z najmenej desiatich mincí, pochádzajúcich z toho istého nálezového celku, ktorý je najmenej 300 rokov starý
2. každý predmet, v čase nálezu starší ako 300 rokov, ktorý nariadením vyhlási štátny sekretár za nález mimoriadneho historického, archeologického alebo kultúrneho významu¹⁸

¹⁷ V r. 2003 bola v Anglicku a Walese zriadená národná sieť týchto úradníkov.

¹⁸ Nariadením ministra pre kultúru, médiá a šport č. 2666 z r. 2002 boli za poklad vyhlásené aj ďalšie dve kategórie – predmety prehistorického datovania, ktoré nie sú mincami, ktorých akákoľvek časť je z neušľachtilého kovu (t.j. akýkoľvek kov okrem zlata a striebra) v prípade, že sú nájdené najmenej dva takéto predmety a predmety prehistorického datovania, ktoré nie sú mincami a ktorých akákoľvek časť je vyhotovená zo zlata a striebra. Prehistoriari sa rozumie obdobie od začiatku doby železnej po inváziu Rímskej ríše na Britské ostrovy (43 n. l.).

3. každý predmet, ktorý by mohol byť pokladom, pokiaľ bol nájdený ešte pred vyhlásením v zmysle čl. 4

4. každý predmet, ktorý bol nájdený ako súčasť iného nálezu

a) predmetu podľa bodov 1.–3., nájdených v tom istom čase alebo skôr

b) predmetu nájdeného skôr, ktorý bol podľa bodov 1. alebo 2. nájdený v tom istom čase.

Negatívne je „poklad“ vymedzený v čl. 1 ods. 2 zákona, podľa ktorého pokladom nie sú neopracované prírodné predmety ani minerály (pokiaľ sú vybraté z prírodného ložiska alebo pokiaľ ich nevyhlási za poklad štátny sekretár). Podľa čl. 3 ods. 7 zákona nie je pokladom ani vrak lode v zmysle časti IX zákona o obchodnej plavbe (*Merchant Shipping Act 1995*).

Ak nález nie je „pokladom“, kompetentný orgán (napr. múzeum) oboznámi s touto skutočnosťou koronera, ktorý môže následne rozhodnúť, že nález bude nálezcovi vrátený bez ďalšieho úradného vyšetrovania.¹⁹

Ak nález je „pokladom“, stáva sa jeho vlastníkom Koruna, teda kráľ. V tomto prípade sú Britské múzeum alebo Národné múzeá a galérie Walesu oprávnené rozhodnúť, či oni alebo iné múzeá majú v úmysle získať takýto nález od Koruny.

V prípade, že žiadne z múzeí neprejaví záujem o získanie „pokladu“, môže sa ho štátny sekretár v mene Koruny zriecť. Vtedy koroner oznámi vlastníkovi pozemku, že v priebehu 28 dní zamýšľa „poklad“ vrátiť nálezcovi. Vlastník pozemku, resp. iný oprávnený účastník môže vzniknúť proti vráteniu „pokladu“ nálezcovi námietky, na čo je koroner povinný zadržať „poklad“ až do rozhodnutia o námietkach.

Ak múzeum prejaví záujem o nález (ktorý nemusí byť „pokladom“), koroner začne vyšetrovanie, v ktorom môžu nálezca, nájomca a vlastník pozemku obhajovať svoje práva. Nález je ohodnotený Komisiou pre určenie hodnoty pokladov (Treasure Valuation Committee), zloženou z nezávislých odborníkov. Táto posudzuje ohodnotenie nálezu jedným alebo viacerými odborníkmi z oblasti obchodu s mincami alebo starožitnosťami. Zúčastnené strany sú oprávnené byť prítomné na ohodnocovaní a v prípade záujmu predložiť komisii iný posudok. Proti oceneniu nálezu je možné podať odvolanie najprv komisii a následne štátnemu sekretárovi. Štátny sekretár potvrdí trhovú cenu nálezu, výšku nálezného, osobu, ktorej má byť vyplatené nálezné a v prípade viacerých takýchto osôb i pomer, v ktorom bude uspokojený ich nárok na nálezné. Výška nálezného nesmie presiahnuť trhovú hodnotu „pokladu“. Právo na nálezné si môžu v súlade s čl. 10 ods. 5 zákona uplatniť nálezca alebo iná osoba, zainteresovaná na náleze, vlastník pozemku a osoba, ktorá má právne relevantný vzťah k pozemku.

Čl. 11 ods. 1 zákona ukladá štátnemu sekretárovi vo vzťahu k „pokladu“ pripraviť Pravidlá činnosti (Code of practice), tieto vyhodnocovať a v prípade potreby dopĺňať. Podľa čl. 11 ods. 2 zákona Pravidlá budú zakladať princípy, ktorými sa bude štátny sekretár riadiť pri posudzovaní, komu môže byť „poklad“ ponúknutý a pri svojej činnosti vo veci určenia nálezného a v ktorých prípadoch sa Koruna zriekne svojho nároku na „poklad“. Pravidlá majú tiež obsahovať návrh pre tých, ktorí vyhládávajú „poklady“, ako i pre múzeá. Vo vzťahu k britskému parlamentnému systému je zaujímavé ustanovenie zákona, podľa ktorej Pravidlá ani ich zmena nenadobudnú platnosť, kým nie sú schválené obomi komorami parlamentu.

V kontexte opísaného systému nie je prekvapivé, že od začiatku 80. rokov 20. stor. sú vo Veľkej Británii oficiálne zaregistrované viaceré organizácie hľadačov (napr. National Council for Metal Detecting, Federation of Independent Detectorists a pod.), ktoré vyvíjajú a propagujú svoju činnosť.

¹⁹ Samotný fakt, že nález nie je „pokladom“, v zmysle zákona neznamená, že nález je bezcenný. Kvôli evidencii menej významných náleзов, ktoré však môžu priniesť neočakávané výsledky, vznikol v r. 1997 Zoznam huteľných starožitností (*Portable Antiquities Scheme*). Jeho úlohou je zaznamenávať dostupné informácie o náleзоch, ktoré nemajú charakter pokladu a ktoré boli nájdené s použitím detektoru kovov alebo náhodne pri zemných prácach alebo napr. pri prechádzke. Podľa webovej stránky Zoznamu k aprílu 2008 bolo v Zozname zaregistrovaných vyše 300 000 náleзов vo vyše 200 000 záznamoch. Iba v r. 2007 bolo v Zozname zaregistrovaných takmer 78 000 náleзов v takmer 50 000 záznamoch (www.finds.org.uk).

Výrobcovia detektorov kovov dokonca organizujú súťaže hľadačov, ktorých sa zúčastňujú často stovky hľadačov.

V **Severnom Írsku** platné nariadenie č. 1625 z r. 1995 o historických pamiatkach a archeologických predmetoch v čl. 29 ods. 1 upravuje skutkovú podstatu priestupku, v zmysle ktorej sa za priestupok považuje držba detektoru kovov na chránenom mieste bez súhlasu Ministerstva životného prostredia. Za detektor kovov sa považuje akékoľvek zariadenie určené alebo navrhnuté na vyhľadávanie akéhokoľvek kovu alebo minerálu na zemi alebo pod zemou. Chráneným miestom je zapísaná pamiatka alebo akákoľvek pamiatka vo vlastníctve alebo v správe Ministerstva životného prostredia. Priestupkom je tiež premiestnenie archeologického nález, ktorý bol objavený prostredníctvom detektoru kovov na chránenom mieste bez povolenia ministerstva. Povolenie môže byť vydané bez podmienok alebo môžu byť v povolení určené podmienky.

Ak oprávnená osoba (t.j. so súhlasom ministerstva) nesplní podmienky, uvedené v povolení, stáva sa páchatelom priestupku.

V prípade podozrenia nesie dôkazné bremeno podozrivý. Je povinný preukázať, že sa odôvodnene domnieval, že miesto, na ktorom mal v držbe detektor kovov, nie je chráneným miestom.

Podobný systém ako vo Veľkej Británii platil až do r. 2004 v **Dánsku**²⁰, avšak kvôli neprimeranému nárastu neželaných hľadačských aktivít bol pomerne liberálny dánsky zákon v roku 2004 novelizovaný. V súčasnosti je režim v Dánsku pomerne prísny, keď použitie detektoru kovov je zakázané na území, zapísanom v Zozname zapísaných pamiatok.

Obdobne do **írskeho** zákona bol zákaz používania detektorov kovov na vyhľadávanie archeologických predmetov inkorporovaný novelou z r. 1987, dovtedy zákon neobsahoval o použití detektoru kovov žiadnu zmienku.

Detekčné zariadenie je v Írsku definované ako zariadenie skonštruované alebo používané na zistenie alebo lokalizovanie akéhokoľvek kovu alebo minerálu pod zemou, pod hladinou mora alebo na pôde pokrytej vodou, ktoré neobsahuje fotoaparát.

Podľa zákona je zakázané používať alebo držať detekčné zariadenie:

- v pamiatke alebo na pamiatke vo vlastníctve alebo správe orgánov miestnej správy alebo komisiariátu verejných prác, na ktorú je vydané ochranné nariadenie alebo ktorá je zapísaná v Registri historických pamiatok,
- na archeologickom území, zapísanom v Registri historických pamiatok
- na území so zákazom vstupu.

Zakázané je ďalej na inom mieste ako na uvedených používať detekčné zariadenie na vyhľadávanie archeologických predmetov a propagovať, reklamou alebo iným spôsobom predaj alebo používanie detekčného zariadenia na účely vyhľadávania archeologických predmetov.

Komisár verejných prác môžu na písomnú žiadosť udeliť oprávnenie na používanie detekčného zariadenia. Ak je oprávnenie udelené na používanie detekčného zariadenia na pamiatke, ktorú vlastní miestna správa, je udelenie takéhoto oprávnenia viazané na súhlas dotknutej miestnej správy. Oprávnenie možno v prípade porušenia zákona kedykoľvek odobrať.

²⁰ Ešte v roku 2000 *Szpanowski (2000)* uvádza, že dánske štátne orgány s fenoménom vyhľadávania archeologických nálezov pomocou detektoru kovov nebojujú, ale s vybranými skupinami hľadačov spolupracujú. Hľadači vtedy museli mať na svoje legálne aktivity súhlas vlastníka pozemku. Múzeá dokonca uzatvárali dohody s vlastníkmi pozemkov s najväčším archeologickým potenciálom, predmetom ktorých bol záväzok vlastníka pozemku umožniť vyhľadávanie iba osobe, ktorá získala špeciálny súhlas miestneho múzea. Múzeum v Kalundborgu spolupracovalo s 3 hľadačmi, ktorých výsledkom bolo veľké množstvo šperkov a nástrojov, ktoré boli hľadačmi zaznamenané a lokalizované.

Bežne sa narábalo s pojmom „detektorová lokalita“, ktorá predstavovala lokalitu, odkiaľ boli známe iba alebo prevažne nálezy nájdené pomocou detektoru kovov, pričom zväčša šlo o lokality, na ktorých prebiehala poľnohospodárska činnosť a z ktorých pochádzali nálezy zo zničených vrstiev. Na príklade komplexu lokalít z doby rímskej Gudme – Lundeberg autor ilustruje ohromný nárast výnimočných nálezov, pochádzajúcich z hľadania detektorom kovov. V modifikovanej podobe pokračuje spolupráca múzeí s hľadačmi dodnes.

V prípade, ak je prokurátorom dokázané použitie detekčného zariadenia, predpokladá sa, že toto zariadenie bolo použité na vyhľadávanie archeologických predmetov, pokiaľ podozrivý nepreukáže opak. Dôkazné bremeno v prípade preukázateľného používania detektoru kovov teda znáša podozrivý, čo orgánom oprávneným na udelenie sankcie značne zjednodušuje situáciu. Liberačným dôvodom je komisárom verejných prác udelené oprávnenie alebo oprávnenie vyhľadávať nerastné suroviny v zmysle zákona o mineráloch (*Minerals Development Act, 1940*).

Od r. 1994 môže policajný dôstojník neoprávnené používané detekčné zariadenie i zhabať. O zhabanom detekčnom zariadení môže rozhodnúť súd, pričom nie je vylúčené ani jeho zničenie.

Jednotlivé právne úpravy na štátnej úrovni možno rozdeliť o. i. na základe kvantitatívneho aspektu administratívnej úpravy. Ojedinele (Česká republika, Nórsko) nie je problematika detektorov kovov v právnych predpisoch výslovne upravená vôbec. V niektorých štátoch je úprava vyhľadávania detektorom kovov venovaná jedna veta (napr. Dánsko, Slovensko, Albánsko a pod.), v iných je regulácia používania detektorov kovov predmetom niekoľkých odsekov (Írsko, Veľká Británia, Francúzsko), prípadne sa normy, upravujúce túto problematiku, vyskytujú vo viacerých ustanoveniach. Samozrejme, vzhľadom na špecifiká jednotlivých štátov vyvolávajú podobné znenia konkrétnych ustanovení odlišné právne následky.

Systém vo Veľkej Británii teda ostal so svojim, na kontinentálne pomery až „latentným“ prístupom osamotený; štáty kontinentálnej Európy zaujali k tejto činnosti relatívne striktný postoj a vo väčšej či menšej miere zakázali používanie detektorov kovov na vyhľadávanie archeologických nálezov. Zároveň badať jednoznačný trend ďalšej administratívnej regulácie problematiky detektorov kovov a to i v štátoch, ktoré sa na začiatku masového rozšírenia detektorov kovov snažili postupovať vo vzťahu k hľadačom nie cestou reštrikcií, ale kooperácie (najmä Írsko – od roku 1987 a Dánsko – od roku 2004).

V prípade **Maltského dohovoru** je vo vzťahu k používaniu detektorov kovov na vyhľadávanie archeologických nálezov relevantný čl. 3 bod iii) Dohovoru, v súlade s ktorým sa každá zmluvná strana zaväzuje zabezpečiť používanie detektoru kovov a akýchkoľvek iných detekčných zariadení alebo postupov archeologického výskumu predmetom predchádzajúceho osobitného schválenia vždy, keď to vyžaduje vnútroštátna legislatíva príslušného štátu.

Vzhľadom na rozdielnu právnu úpravu používania detektorov kovov pri vyhľadávaní archeologických nálezov na národných úrovniach Dohovor priamo nezakazuje tieto zariadenia využívať, avšak viaže ich používanie na štátom udelený súhlas alebo oprávnenie.

Dôvodová správa k Dohovoru pomerne priamočiariu špecifikuje dôvod, prečo je detektorom kovov v Dohovore venovaná pozornosť, keď uvádza základný princíp vyhľadávania detektorom kovov týmito slovami (voľný preklad): „Keď je detektorom niečo zaregistrované, táto skutočnosť je okamžitým impulzom na vykopanie predmetu. Neexistuje spôsob, ako zistiť, či predmet predstavuje významný archeologický nález alebo odpad z dvadsiateho storočia. Výsledkom je v každom prípade násilne porušená pôda a všetky nekovové prvky a stopy ostanú zničené.“

V konečnom dôsledku dôvodová správa konštatuje, že neriadené využívanie detektorov kovov vedie k podstatným stratám na archeologickom kultúrnom dedičstve, najmä kvôli zničeniu kontextu archeologického kultúrneho dedičstva.

Pod „inými detekčnými zariadeniami“ dôvodová správa rozumie zariadenie, používané na obdobné účely, ako napr. prístroje na báze ultrazvuku a podzemný radar.

V súvislosti s detektormi kovov a v širšom slova zmysle s požiadavkami na vykonávanie výskumu je významný celý čl. 3 Dohovoru. Uvedený článok v záujme zachovania archeologického dedičstva a zaručenia toho, aby archeologické výskumy boli vedecky zmysluplné, upravuje záväzok zmluvných strán

i) uplatňovať postupy k povoľovaniu vykopávk a ďalších archeologických činností a k dozoru nad nimi tak, aby

a) sa predchádzalo akýmkoľvek nezákonným vykopávkam alebo odstraňovaniu súčastí archeologického dedičstva

b) sa zabezpečilo, že archeologické vykopávky a prieskumy budú vykonávané vedeckým spôsobom a za predpokladu, že kedykoľvek to bude možné, budú sa používať nedeštruktívne metódy a že

súčasťou archeologického dedičstva nebudú počas vykopávok a po nich odkryté alebo ponechané nechránené bez toho, aby boli prijaté opatrenia na ich riadne zachovanie, konzerváciu a správu

ii) zabezpečiť, aby vykopávky a ďalšie potenciálne deštruktívne techniky budú vykonávané výlučne kvalifikovanými osobami s osobitným oprávnením.

Podľa čl. 10 bod iii) Dohovoru sa zmluvná strana zaväzuje podniknúť potrebné kroky na zaistenie toho, aby múzeá a podobné inštitúcie, ktorých akvizíčná politika je pod kontrolou štátu, nenadobúdali súčasťou archeologického dedičstva, u ktorých existuje podozrenie, že pochádzajú z nekontrolovaných nálezov alebo nepovolených vykopávok alebo nezákonne z povolených vykopávok.

Spoločným problémom štátov, ktoré čelia prakticky nekontrolovateľnej činnosti nelegálnych hľadačov, je vynútiteľnosť práva v podmienkach, ktoré hrajú jednoznačne v prospech takýchto hľadačov. V odbornej literatúre (napr. *Archeologické rozhledy* 58, 2006, 284–328) je navrhovaných niekoľko možných riešení, avšak prakticky všetky z nich sú závislé na ľudskom faktore.²¹ Systémové riešenie je v nedohľadne a nie je nepravdepodobné, že spoločnosť k nemu dospeje až v štádiu, keď už nebude čo chrániť.

Záver

Po porovnaní právnych úprav v oblasti archeológie na národnej úrovni možno konštatovať, že právna regulácia nie je v sledovaných štátoch jednotná, ale zodpovedá súčasným sociálno-ekonomickým podmienkam, ako aj právnej tradícii jednotlivých krajín.

Najviac zjednocujúcim prvkom zo sledovaných je oznamovacia povinnosť nálezcovi archeologického nálezu, v prípade ktorej neboli v právnych predpisoch jednotlivých štátov pozorované výraznejšie rozdiely. Základným princípom je povinnosť nálezcovi archeologického nálezu oznámiť túto skutočnosť kompetentnému orgánu štátnej správy v rámci určenej lehoty.

Pomerne vysoká miera podobnosti právnych úprav je charakteristická i v prípade odmeny, vyplatennej nálezcovi archeologického nálezu v prípade splnenia si svojich zákonných povinností, tzv. nálezného. Cieľom inštitútu nálezného je poskytnúť nálezcovi istú formu majetkového prospechu. Výška a podmienky udelenia nálezného sú síce v jednotlivých štátoch rozdielne, avšak úmysel zákonodarcu vhodným spôsobom „odmieniť“ právom vyžadované konanie subjektu právnych vzťahov je v prevažnej väčšine štátov zakotvený práve v inštitúte nálezného.

Vlastníctvo archeologického kultúrneho dedičstva vo väčšine sledovaných štátov patrí bez ohľadu na spôsob jeho objavenia štátu, čo je ďalším zo spoločných znakov právnych úprav. Niektoré právne úpravy za určitých predpokladov umožňujú, resp. nevyklúčujú nadobudnutie vlastníckeho práva i inému subjektu ako štátu.

Rozdielna je právna úprava i v definícii archeologického kultúrneho dedičstva, resp. iných rovnocenných pojmov ako predmetu, na ktorý sa konkrétny právny predpis vzťahuje. V rámci legálnej definície možno sledovať viacero aspektov, ktoré jednotlivé právne úpravy preferujú a ktoré, naopak, nie sú súčasťou tejto definície predmetu ochrany.

V právnych normách, upravujúcich používanie detektorov kovov je badateľná zrejme najväčšia variabilita zo všetkých sledovaných aspektov. Právna úprava variuje od rešpektovania používania detektorov kovov cez uzákonenie tzv. povoľovacieho princípu (t.j. na skúmanie detektorom kovov treba povolenie, resp. súhlas kompetentného štátneho orgánu) až po zákaz používania a nadobúdania

²¹ Odborná obec živo diskutuje i na tému, do akej miery spolupracovať s nelegálnymi hľadačmi. Prakticky všetci odborníci verejne odsudzujú konanie hľadačov, avšak veľká časť s nimi v snahe zachrániť alebo minimálne zdokumentovať aspoň časť archeologických nálezov, ktoré vo väčšine prípadov zmiznú na čiernom trhu, spolupracuje. Zvyšok zaujal pomerne rigidný postoj a akúkoľvek spoluprácu s hľadačmi odmieta. Bohužiaľ, vzhľadom na právne realie regiónu strednej Európy ostáva často jedinou možnosťou, ako zabrániť strateniu archeologického nálezu bez stopy, viac či menej účelová spolupráca s hľadačmi, čím sa archeológ vystavuje nebezpečenstvu postihu za svoje konanie, ktoré je často na hranici zákona. Za dve dekády, ktoré boli pre hľadačov postačujúce na zničenie prevažnej väčšiny archeologických lokalít, na ktorých bolo možné nájsť kovové predmety, možno škody iba na Slovensku odhadnúť na sumu rovnajúcu sa miliónom eur, avšak škody na kultúrnom dedičstve sú nevyčísliteľné.

detektorov kovov do vlastníctva. Pre objektivitu treba podotknúť, že škody, spôsobené na archeologickom kultúrnom dedičstve používateľmi detektorov kovov prinútili zákonodarné zbory jednotlivých štátov na často radikálne sprísnenie podmienok na ich používanie.

Z hľadiska koncepcie, resp. filozofického zamerania právnych predpisov možno vyčleniť niekoľko skupín, ktoré v zásade zodpovedajú rozšíreniu vplyvu právnych podsystémov. Potvrdili sa tak publikované informácie (*Bureš 2006*), že prístupy k ochrane archeologického kultúrneho dedičstva sledujú určité právne modely. Tieto prístupy možno v prvom rade rozdeliť na kontinentálny a anglosaský (Veľká Británia, resp. Anglicko, Wales a Severné Írsko). Kontinentálny prístup, vo svojej podstate vychádzajúci z tradícií písaného rímskeho práva, reprezentuje najmä nemecký, francúzsky a škandinávsky model, z ktorých zas čerpajú úpravy štátov s tradične menej rozvinutým systémom ochrany archeologického kultúrneho dedičstva.

V poslednom období (od 90. rokov 20. stor.) sa do právnych poriadkov inkorporujú pre daný právny poriadok cudzorodé prvky a situácia sa z tohto dôvodu stáva neprehľadnejšou. Na druhej strane možno pod vplyvom Malského dohovoru pozorovať trend k unifikácii právnych noriem, minimálne v niektorých oblastiach.

Literatúra

- Adamová, K. 1971:* Za systematické rozvíjenj československé právní archeologie, *Právněhistorické studie* 16, 255–268.
- von Amira, K. – von Schwerin, C. 1943:* Rechtsarchäologie. Gegenstände, Formen und Symbole germanischen Rechts. Berlin: Deutsches Ahnenerbe.
- Bureš, M. 2006:* Cesta tam a zase zpátky. Péče o archeologické kulturní dědictví mezi liberalismem a etatismem, *Zprávy památkové péče* 66, 91–99.
- Carman, J. 1996:* Valuing Ancient Things. Archaeology and Law. London – New York: Leicester University Press.
- Carver, M. 1996:* On archaeological value, *Antiquity* 70, 45–56.
- Cooper, M. A. – Firth, A. – Carman, J. – Wheatley, D. eds. 1995:* Managing Archaeology. London: Routledge.
- Djuric, B. 2003:* To search or not to search: the Slovenian example, *Naturupa* 99, 21.
- Green, W. – Doershuk, J. F. 1998:* Cultural Resource Management and American Archaeology, *Journal of Archaeological Research* 6, 121–167.
- Gumprecht, A. 2003:* Der gesetzliche Rahmen für die Aufgaben der Bodendenkmalpflege in der Bundesrepublik Deutschland (BRD). In: *Archäologische Denkmalpflege in Deutschland. Standort, Aufgabe, Ziel, Stuttgart:* Verband der Landesarchäologen in der Bundesrepublik Deutschland, 30–38.
- Holm, L. 2000:* Swedish cultural heritage management: retrospect and the current situation, *Archaeologia Polona* 38, 69–86.
- Krajowy 2007:* Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w zwalczaniu przestępczości przeciwko dziedzictwu archeologicznemu. In: *Ochrona zabytków* 1, Warszawa: Krajowy Ośrodek Badań i Ochrony Zabytków, 11–12.
- Michalík, T. 2008:* Právo a archeológia v európskych štátoch (administratívno-právne aspekty). Rigorózna práca. Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.
- Michálek, J. 2006:* Topograficko-archeologický průzkum a výzkum šibeníc v okrese Strakonice v letech 1995–2005 (Předběžná zpráva), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 19, 303–323.
- Schelle, K. 2006:* K historii právní archeologie. In: *Symbol a symbolika v právu*, Praha: Eurdex Bohemia, 60–62.
- Sokol, P. 2003:* Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť, *Archeologické rozhledy* 55, 736–766.
- Szpanowski, P. 2000:* Protection of archaeological heritage in Denmark: remarks from the Polish point of view, *Archaeologia Polona* 38, 111–152.
- Šne, A. 2000:* Some aspects of archaeological heritage protection and management in Latvia, *Archaeologia Polona* 38, 101–110.
- Willems, W. J. H. 2001:* Současný vývoj archeologické památkové péče v Nizozemí a v Evropě, *Archeologické rozhledy* 53, 564–575.

Právne predpisy

Albánsko:

Zákon o kultúrnom dedičstve (Law Nr. 9048, Date 07.04.2003 for the Cultural Heritage); © <http://heritagelaw.org>

Česká republika:

Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v znení neskorších predpisov

Vyhláška Ministerstva kultury České socialistické republiky, kterou se provádí zákon České národní rady o státní památkové péči č. 66/1988 Sb.

Dánsko:

Zákon č. 473 / 2001 o dánských múzeách v znení neskorších predpisov ; © Agentúra pre kultúrne dedičstvo Dánska, www.kulturarv.dk, 16.05.2008

Fínsko:

Zákon č. 295/1963 o starožitnostiach v znení neskorších predpisov

Francúzsko:

Zákon o právnej úprave archeologických vykopávkov (Loi du 27 septembre 1941 portant réglementation des fouilles archéologiques) v znení neskorších predpisov; © www.archeodroit.net/Textes/Terrain/loi1941.html, 14.05.2008
www.archeodroit.net, 14.05.2008

Obežník Ministerstva kultúry a spojov z 23. apríla 1999

Írsko:

Zákon o národných pamiatkach (National Monuments Act, 1930) v znení neskorších predpisov; © Irish Statute Book Database; Government of Ireland

Maďarsko:

Zákon o ochrane kultúrneho dedičstva (Act LXIV of 2001 on the protection of the cultural heritage); © Ministerstvo kultúry Maďarskej republiky, 21.05.2008

Nórsko:

Zákon o kultúrnom dedičstve (Cultural Heritage Act; Act of 9 June 1978 No. 50 concerning the Cultural Heritage) v znení neskorších predpisov

Poľsko:

Zákon o ochrane pamiatok a pamiatkovej starostlivosti z 23. júla 2003 (Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) v znení neskorších predpisov. © Západnopomorský vojvodský konzervátor, www.wkz.szczecin.pl, 11.01.2008

Vyhláška Ministerstva kultúry a ochrany národného dedičstva zo dňa 1. apríla 2004 (Rozporządzenie Ministra kultury z dnia 1. kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych). © Západnopomorský vojvodský konzervátor, www.wkz.szczecin.pl, 11.01.2008

Rakúsko:

Spolkový zákon o ochrane pamiatok zo dňa 25.09.1923 v znení neskorších predpisov. Denkmalschutzgesetz. © Spolkový pamiatkový úrad Rakúska, www.bda.at, 14.06.2008

Rumunsko:

Nariadenie č. 43/2000 o ochrane archeologického dedičstva a vyhlásení určitých archeologických lokalít na územie národného záujmu (Ordinance No. 43 of the 30th of January on the protection of the archaeological heritage and declaring certain archaeological sites as national interest areas)

Zákon č. 182/2000 o ochrane hnutelného národného dedičstva (Law no. 182 of 25th of October 2000 regarding the protection of the moveable national heritage)

Slovensko:

Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Slovinsko:

Zákon č. 16/2008 o ochrane kultúrneho dedičstva (Cultural Heritage Protection Act)

Španielsko:

Zákon č. 16/1985 o španielskom historickom dedičstve (Law 16/1985 dated 25 June, on the Spanish Historical Heritage) v znení neskorších predpisov; © <http://heritagelaw.org>

Švédsko:

Zákon o ochrane dedičstva (Heritage Conservation Act (1988:950)) v znení neskorších predpisov; © UNESCO
Nariadenie k zákonu o ochrane dedičstva (Heritage Conservation Ordinance 1988:1188) v znení 2002:970; © UNESCO

Taliansko:

Zákoník o kultúrnom a krajinnom dedičstve (Code of the Cultural and Landscape Heritage; legislative decree no. 42 of 22 January 2004); © UNESCO

Veľká Británia:

Zákon o pokladoch (Treasure Act 1996) v znení neskorších predpisov

Nariadenie o pokladoch č. 2666 (Treasure (Designation) Order 2002)

Zákon o obchodnej plavbe (Merchant Shipping Act 1995)

Zákon o starobylých pamiatkach a archeologických náleziskách (Ancient Monuments & Archaeological Areas Act 1979)

nariadenie č. 1625 z r. 1995 o historických pamiatkach a archeologických predmetoch (Historic Monuments and Archaeological Objects – Northern Ireland – Order 1995)

Zákon o ochrane vrakov (Protection of Wrecks Act 1973) a jeho vykonávacie vyhlášky

Rada Európy:

Dohovor o ochrane archeologického dedičstva Európy (revidovaný), © Treaty Office on <http://conventions.coe.int>, 19.05.2008

Dôvodová správa k Dohovoru o ochrane archeologického dedičstva Európy (Explanatory Report; European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised)); © Treaty Office on <http://conventions.coe.int>, 19.05.2008

<http://conventions.coe.int>, 01.05.2009

Official Journal of the European Union

Official Journal C021, 1998 – Official Journal of the European Union C21, 22.1.1998, s. 82–83

Official Journal C310, 1998 – Official Journal of the European Union C310, 9.10.1998, s. 81–82

Official Journal C78E, 2004 – Official Journal of the European Union C078E, 27.3.2004, s. 275–276

www.detecting.co.uk; 18.05.2008

© UNESCO – UNESCO Cultural Heritage Laws Database; www.unesco.org

Legal aspects of archaeological cultural heritage protection in Europe

The contribution focuses on the comparison of legal regulations of archaeological cultural heritage protection, as expressed in law as well as in subordinate legislation (ordinances, orders, etc.) of selected European states, including the Malta Convention.

A fundamental prerequisite for each legal regulation is the definition of the object, which is being regulated by it, or to which it is related. From the formal point of view, the regulations do not define the object equally. Therefore, we can talk about *an archaeological find* (e.g. Slovakia, Czech Republic), *an archaeological monument* (Poland), *a monument located in the ground* (*Bodendenkmal* – Austria), *a monument or a cultural monument* (federal states in Germany), *archaeological heritage* (Romania, Hungary), *archaeological cultural heritage* (Denmark), *a part of archaeological heritage* (France), *an object of movable cultural heritage* (Albania), *an ancient find* (e.g. Sweden), *a find of cultural value* (Estonia), *historical heritage* (Spain), *cultural possession* (Italy), etc.

The notification obligation, i.e. the finder's obligation to report the discovery of archaeological cultural heritage to state authorities is a unifying element of practically all studied legal regulations. Probably the most important division is the division according to the time aspect of the fulfilment of this duty. Some states (Spain, Sweden, Norway) require immediate notification, other states set a certain time limit in the law, within which the find shall be reported. This time period can be relatively short (Italy – within 24 hours, Czech Republic, Slovakia – the next day after the discovery

at the latest, Poland, Romania – 3 days, Ireland – 96 hours) or longer (Albania – 20 days, Great Britain – 14 days, Latvia – 10 days). Provided that the notification obligation is fulfilled, in most of the cases, there arises the obligation of the state to reimburse to the finder the expenses associated with the fulfilment of the notification obligation. In case of fulfilment of legal requirements, the finder is usually entitled to a reward.

In continental Europe, there are states with stricter (Poland, Slovakia /till the end of May 2009/ – in the case of these states, an archaeological find can be owned only by the state and not by anyone else) or less strict regulations (Ireland, Hungary – the state can, through the Ministry of Culture, waive its ownership rights in favour of certain entities) defining state ownership of archaeological cultural heritage. In North European countries, it is explicitly stated in the law, which objects belong to the state (e.g. Norway – objects older than the year 1537, coins older than the year 1650, and objects of Saami origin that are more than 100 years old). A completely different approach can be observed in the case of Great Britain, where, in most cases, ownership rights belong to the owner of the land on which the discovery was made. The ownership rights can be transferred to the finder, in case he was looking for archaeological finds with the agreement of the landowner. Precisely defined objects that have the nature of „treasure“, belong to the monarch, who, however, can relinquish his right.

The finder's reward represents a recognition for the finder of an archaeological find who fulfills his legal obligations. Among these legal obligations is usually to fulfill the notification obligation, to leave the archaeological find without change for a legally defined period of time, to secure the archaeological find against possible damage, etc. In the majority of the cases, the reward is provided in the form of money. In the framework of the studied regulations, Poland is the only country, where it is possible to receive the so-called diploma for the discovery of an archaeological find. Rarely, it is also possible that the finder's reward is provided in the form of a part of the find. The amount of the finder's reward is usually related to the value of the find and expressed as a fraction of it. The value can be determined by an expert's opinion (Slovakia) or by the appropriate state or another authority (Norway – the competent archaeological museum).

The metal detector can be defined as an instrument that allows us to identify the presence of a metal object under the surface of the ground in a contactless way. However, the use of metal detectors seems to be problematic in the case of unauthorized persons who use it for illegal searches for metal archaeological finds.

The approach of the individual European states to the owners of metal detectors is differentiated, among others, also on the basis of constitutional traditions, i.e. the relation state – citizen. It is therefore logical that, on one side of the imaginary barricade, there would be Great Britain, and on the other side, states with a less liberal attitude to private ownership. The legal regulations of the issue of searching for archaeological finds by unauthorized persons (i.e. not by archaeologists) with the help of metal detectors are, in the majority of the states, based on the enabling principle. In most states, searches for archaeological finds with the help of metal detectors are forbidden. If the individual does not have a permission issued by a competent state authority, such activity is viewed as an offence or as a criminal act. The sanction for the breach of the legal obligation is usually a fine, less commonly imprisonment or forfeiture of the finds and of the metal detector in favour of the state.

In case the searching for archaeological finds with the help of metal detectors was permitted, the approval of the owner of the land where the searching activities should take place, is understood as a natural prerequisite.

In connection with metal detectors, the fact that the possession of a metal detector itself can be considered illegal in some countries (Sweden), at least in delimited areas, is interesting. Romanian legal regulations require, for the purpose of possession or trade in metal detectors, to obtain a permission from the local police inspectorate or from the General Police Headquarters in Bucharest. France has gone the furthest in this direction, because there it is necessary to equip metal detectors with notices saying that the use of metal detectors for the purpose of searching for archaeological finds is illegal. Advertisements for metal detectors are also banned. The promotion of the use of metal detectors for treasure hunting is also illegal in Ireland and in Slovenia.

In Great Britain, on the other hand, searches for archaeological finds with the help of metal detectors are quite common and for some individuals, this is even the way they earn their living. When we take into account the liberal regulations governing prospecting for archaeological items with metal detectors, it is not surprising that there are several officially registered detectorists' clubs in Great Britain. A number of specialised web sites can be found on the Internet, of which several even provide basic legal advice in the sphere of searching for archaeological finds with a metal detector.

A system similar to that of Great Britain was valid in Denmark until the year 2004. Due to an inadequate increase in the number of unwanted searching activities, this rather liberal Danish law was amended in 2004. At present, the regime in Denmark is relatively strict, when the use of the metal detector is forbidden in territories which are registered in the List of Registered Monuments.

The system in force in Great Britain with its attitude which is too "lax" for the continental situation, remains therefore isolated; the states of continental Europe took a rather strict stance towards this activity and, to a larger or smaller extent, they banned the use of the metal detector for treasure hunting. At the same time, we can see a clear trend of further administrative regulation of the issue of metal detectors, also in states which at the beginning of the mass spread of metal detectors tried to proceed, in relation to detectorists, not in a restrictive, but rather in a cooperative way (especially Ireland – from 1987, and Denmark from 2004).

A common problem of the states which face practically uncontrolled activity of illegal detectorists is the enforceability of law under conditions which are unambiguously favourable for such treasure hunters.

Approaches to archaeological cultural heritage protection follow certain legal patterns. In the first place, these approaches can be classified as the continental and as the Anglo Saxon one. The continental approach, in substance building on the traditions of written Roman law, is especially represented by the German, French and Scandinavian model, from which in turn the other states with less developed systems of the archaeological cultural heritage protection draw.

Over the recent period several alien elements have been incorporated into the given law and the situation has, for this reason, become more complicated. On the other hand, under the influence of the Malta Convention, one can observe a certain trend towards the unification of legal rules.

English by *Jan Machula*